

Shri Shahu Chhatrapati Shikshan Sanstha's

SHRI SHAHAJI CHHATRAPATI MAHAVIDYALAYA

Dasara Chowk, Kolhapur - 416 002 (M.S.)

Re-accredited by NAAC with Grade 'B' (C.G.P.A. 2.61) Affiliated to : Shivaji University, Kolhapur-416 004 (M.S.)

**One-day Interdisciplinary International Conference on
Contemporary Issues and Challenges in Social Sciences and Languages**

Saturday, 22nd September, 2018

Organised by

Department of Political Science

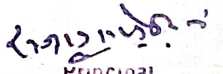
Certificate

This is to certify that Mr./M^{ss}/Mrs./Dr. रासवे दिनकर सुहासराव
of व्यंकटेश महाजन वरिष्ठ महाविद्यालय, उस्मानाबाद has participated
and presented a paper entitled दशतवाद एक जागतिक समस्या
in the One-day Interdisciplinary International Conference on "Contemporary Issues and Challenges
in Social Sciences and Languages" organised on Saturday, 22nd September, 2018 by Department of
Political Science, Shri Shahaji Chhatrapati Mahavidyalaya, Kolhapur.

Place: Kolhapur.

Dr. V. G. Dethe
Asst. Co-ordinator

Dr. R. D. Mandanikar
Co-ordinator

Principal,
Shri Shahaji Chhatrapati
Mahavidyalaya,
Dr. R. K. Shanediwani
Principal

**Interdisciplinary International Conference
contemporary Issues & Challenges in Social
Sciences & Languages
22nd Sept.2018**

Organizer

**Department of Political Science,
Shri Sahaji Chhatrapati Mahavidyalaya, Kolhapur**

Special Issue published By

**Aayushi International Interdisciplinary
Research Journal (AIIRJ)**

ISSN 2349-638x

Peer Review and Indexed Journal

Impact Factor 4.574

Website www.aiirjournal.com

Email :- aiirjpramod@gmail.com

Sr.No.	Author Name	Research Paper / Article Name	Page No.
82	डॉ. ललिता सत्यनारायण आख्या	दलित साहित्यापूढील आव्हाने व समस्या	253 To 256
83	डॉ. एल.बी. डोंगरे	राजकीय नेतृत्व : एक विश्लेषण	257 To 258
84	प्रा. माधवी गोपीनाथराव महाके	वास्तू संवर्धन प्रक्रियेत पूर्णसंस्काराची प्राचीन परंपरा	259 To 262
85	मधुकर खंडू पवार	काश्मीर समस्या: एक ऐतिहासिक विश्लेषण	263 To 265
86	डॉ. मेघा संजय पाटील	मानवी हक्क: स्वरूप व्याप्ती आणि आव्हाने	266 To 270
87	मोहन गणपती हजारे	भारतीय लोकशाही समोरील आव्हाने	271 To 274
88	शशिकांत महादेव मोहिते	इतिहासाचा सोयीस्कर अन्वयार्थ : एक आव्हानात्मक मुद्दा	275 To 278
89	जी. टी. मोकासरे	समाजशास्त्रा समोरील समकालीन आव्हाने	279 To 281
90	पांडुरंग विष्णू पाटील	बहुसंस्कृतीवाद आणि समानता	282 To 284
91	प्रा.डॉ.पराग दि.साले	समकालीन इतिहासलेखनासमोरील अडचणी	285 To 288
92	शाकुंतला हरिश्चंद्र फुलवाड	उदगीर परिसरातील हत्तीबेट लयनस्थापत्य : ऐतिहासिक महत्त्व	289 To 290
93	डॉ. आर. पी. चव्हाण शोभा एस्. पाटील	स्त्रीभूणहत्या चिंतेचा व चिंतनाचा ज्वलंत अभिशाप	291 To 294
94	आर.व्ही.पाटील	महाराष्ट्रातील महिला सबलीकरण : एक अभ्यास	295 To 297
95	डॉ. राहूल दत्ता मंडणीकर	लोकशाही समोरील राजकीय गुन्हेगारीकरण	298 To 301
96	रजनी अरुण कारदगे	समलैंगिक विवाह व्यथा आणि वास्तव : समकालीन समस्या	302 To 304
97	आर. के. खोकले	समकालीन सामाजिकशास्त्रा समोरील आव्हाने	305 To 307
98	दिनकर सुदामराव रासवे	दहशतवाद एक जागतिक समस्या	308 To 310
99	रीना रामचंद्र कांबळे	समकालीन समाजातील विरपत्नीच्या समोरील समस्या	311 To 313
100	डॉ. रमाकांत तिडके	भारतातील लहान राज्याच्या मागणीचा प्रश्न आणि नव्या राज्य पुनर्रचनेची आवश्यकता	314 To 315

दहशतवाद एक जागतिक समस्या

दिनकर सुदामराव रासवे

राज्यशास्त्र विभागप्रमुख, व्यंकटेश महाजन वरिष्ठ महाविद्यालय, उस्मानाबाद

२१ व्या शतकात दहशतवादाचा प्रसार जगाच्या सर्व भागात झालेला आहे. विशेषतः भारतीय उपखंडात आणि मध्यपूर्वेत, दहशतवादाने नंगानाच घातला आहे. २००६ च्या एप्रिल महिन्यात काश्मिरमधील दोडा या गावाजवळ ६० हिंदूंची रांगेत उभे करून गोळ्या घालून हत्या केली. तसेच श्रीलंकेत बॉम्बस्फोटाने बस अपघात करून ६० प्रवाशांची केलेली हत्या, ज्यात काही बालके, विद्यार्थी होते. या भयंकर संकटाचे गांभीर्य ओळखून अमेरिका, युरोपीयन संघ, ऑस्ट्रेलिया आणि अनेक देशांसोबत दहशतवादाविरुद्ध लढण्यासाठी भारताने करार केला आहे. संयुक्त राष्ट्र संघाने देखील याविरुद्ध पावले उचललेली आहेत.

सध्याचा काळ हा दहशतवादाचा काळ असल्याचे चित्र आहे. जगात आणि भारतातही हिंसात्मक कारवाया आणि दहशतवादाचा अवलंब अनेक राजकीय गटांनी केवळ त्यांनाच अभिप्रेत असणाऱ्या राष्ट्रनिर्मितीसाठी तसेच सुड व द्वेषाची भावना सतत भडकत रहावी अशा उद्देशाने आपले इप्सीत साध्य करण्याचा प्रयत्न केला आहे. असा एकही दिवस नसतो की, ज्या दिवशी कुठे ना कुठे तरी दहशतवादी कृत्याद्वारे निरापराध नागरीकांचे बळी गेल्याचे वृत्त नाही. “फेब्रुवारी २००२ मध्ये गोध्रा ट्रेन जळीत कांड आणि त्याची प्रतिक्रिया म्हणून घडवून आणलेले मुस्लिम हत्याकांड.” त्यापूर्वी मुंबई शहरामध्ये सलग १२ ठिकाणी बॉम्बस्फोट घडविण्यात आले. त्यावेळी बाबरी मशिद पाडण्याचे कारण देण्यात आले.

दहशतवादी कृत्यामध्ये केवळ काही दहशतवादी गटच असतता असे नसून त्यात राष्ट्रेही गुंतलेली आहेत. दहशतवादाचा विरोध करण्यासाठी दहशतवादाचाच वापर करणे हे त्यांचेच समर्थन असते. “प्रथम अफगाणिस्तान आणि नंतर इराकवर अमेरिका व तिच्या मित्र राष्ट्रांनी युद्ध सदृश्य हल्ले केले. त्याचा परिणाम मॅडरिन (स्पेन) आणि लंडन येथे मेट्रो रेल्वे गाडीत व अन्यत्र बॉम्बस्फोट घडविण्यात आले.” कारण स्पेन व ब्रिटन सारखी प्रगत राष्ट्रे इराक व अफगाणिस्तानवरील हल्ल्यात अमेरिकेशी सहकार्य करत होती. अशाच प्रकारचे हल्ले भारतात झाले तेव्हा त्याचा संबंध काश्मिर प्रश्नाशी लावला गेला.

संशोधन निबंधाचे उद्देश :-

- १) दहशतवादी समस्येचे खरे व्यापक स्वरूप समजावून घेणे.
- २) दहशतवादाच्या विविध प्रकाराची माहिती करून घेणे.
- ३) दहशतवादाच्या उदयास कारणीभूत ठरलेल्या घटकांचा शोध घेणे.
- ४) दहशतवादाचे सामाजिक, आर्थिक, राजकीय तसेच जनतेच्या मानसिक स्थितीवर काय परिणाम होतात ते समजून घेणे.
- ५) दहशतवादाच्या वाढीस कारणीभूत असलेल्या घटकांचा शोध घेवून त्यावर प्रतिबंधक उपाय शोधणे.

गृहितके :-

- १) दहशतवाद ही आर्थिक आणि प्रादेशिक असमतोलातून निर्माण होणारी समस्या आहे.
- २) संकुचित विचारसरणी आणि राजकीय स्वार्थातून देखील दहशतवादाची निर्मिती होते.
- ४) आत्यंतिक असंतोष, इतरांविषयी पराकोटीचा तिरस्कार व स्वातंत्र्याची गळचेपी यातून दहशतवादाच्या उदयास अनुकूल स्थिती निर्माण होते.
- ५) सांस्कृतिक श्रेष्ठत्वाच्या संघर्षातूनही दहशतवादाची समस्या उद्भवते.

संशोधन पध्दती :-

दहशतवाद या समस्येचा अभ्यास करण्यासाठी संशोधनाचे विश्लेषणात्मक तंत्र उपयोगी ठरते. म्हणून विश्लेषण पध्दतीचा अवलंब या संशोधनासाठी करण्यात आला आहे. तसेच या समस्येविषयीच्या तथ्य संकलनासाठी प्रामुख्याने

द्वितीय साधनांचा वापर करण्यात आला आहे. त्यामध्ये प्रामुख्याने संदर्भ ग्रंथ, मासिके, साप्ताहिके, वृत्तपत्रे इत्यादीचा समावेश केला आहे.

विषयमांडणी :-

“एकविसाव्या शतकातील दहशतवादाची व्याप्ती अवाढव्य आहे. ज्यात आधुनिकीकरणाचा खूप मोठा वाटा आहे. आज २०० हून अधिक दहशतवादी संघटना जगाच्या पाठीवर अस्तित्वात आहेत.” समाजातील असंतुष्टता हेच दहशतवादाचे मूळ आहे. असंतुष्टता ही वाजवी किंवा अवाजवी राज्यकर्ते एखाद्या भागाकडे दुर्लक्ष करतात व त्या भागाची प्रगती खुंटते. त्यामुळे एकाच देशात प्रादेशिक, आर्थिक असमतोल निर्माण होऊन वेगळेपणाची भावना निर्माण होते. हीच परिस्थिती दहशतवादाच्या उदयास कारणीभूत ठरते. कारणे काहीही असतो असंतुष्ट समाज आपला असंतोष सुरूवातीला शांततेच्या मार्गाने प्रकट करतो. त्यानंतर तुरळक हिंसाचार घडतो. राज्यकर्ते अशावेळी बहुतांशी दडपशाहीचा अवलंब करतात. मग हा असंतोष हिंसाचाराचा आधार घेतो. बरेचदा इतर राष्ट्रेही अशा दहशतवादाला खतपाणी घालतात. आशिया, आफ्रिका व दक्षिण अमेरिका खंडातील देशात दहशतवाद खोलवर रुजलेला आहे. अमेरिका सारखे धनाड्य आणि लोकशाहीवादी देश स्वतःच्या राजकीय फायद्यासाठी काही ठिकाणी दहशतवादी संघटनांना आर्थिक मदत व सहकार्य करीत असतात.

गेल्या तीन-चार दशकांपासून दहशतवादी कारवायांनी जगातील कोणत्याही राष्ट्राला शिल्लक सोडले नाही. लोकशाही असो की साम्यवादी शासनपध्दती किंवा लष्करशाही शासन पध्दती या समस्येचे सर्वच राष्ट्रांना ग्रासले आहे. “गेल्या पंधरा वर्षांमध्ये दहशतवादी हिंसाचारातून मारल्या गेलेल्यांची संख्या दोन लाखाहून अधिक आहे. त्यापैकी एकट्या जम्मू-काश्मिर मध्ये १९८९ ते २००० सालापर्यंत ९० हजार लोक दहशतवादाचे बळी गेले आहेत.” ११ जुलै २००६ रोजी मुंबईत घडवून आणलेली बॉम्बस्फोटांची मालिका आणि त्याच दिवशी काश्मीरमध्ये पण बॉम्बस्फोट घडविण्यात आले. यामुळे सर्वत्र अनिश्चितता निर्माण झाली आहे, आणि ११ सप्टेंबर २००१ च्या अमेरिकेवरील हल्ल्यामुळे दहशतवादाचे गांभीर्य आंतरराष्ट्रीय समुदायालाही खऱ्या अर्थाने कळाले आहे.

दहशतवादाची विविध रूपे आज आपणास पहावयास मिळतात. त्यामध्ये सांप्रदायिक दहशतवाद, राज्य पुरस्कृत दहशतवाद, आत्मघातकी दहशतवाद, आण्विक दहशतवाद, नक्षलवाद, संगणकीय दहशतवाद, जैविक दहशतवाद इत्यादी.

दहशतवादाच्या उदयामागील कारण मिमांसा समजून घेत असताना वेगवेगळ्या काळात वेगवेगळ्या राष्ट्रात वेगवेगळी कारणे आपणास जाणवतात. त्यातील एक महत्वपूर्ण कारण म्हणजे कट्टर सांप्रदायिकता हे होय. ‘अल-कायदा’ ही एक इस्लामी पुनरुज्जीवनवादी दहशतवादी संघटना असून अरबी प्रदेशातून अमेरिकेला हुसकावून लावणे हे तिचे मध्यवर्ती कर्तव्य आहे. त्याचप्रमाणे पॅलेस्टाईनमधील ‘हमास’ ही दहशतवादी संघटना देखील मुस्लिम बंधुत्वाच्या परंपरेतून आणि पाश्चिमात्यीकरणाच्या विरोधातून अस्तित्वात आलेली संघटना आहे. या संघटनांचा मूळ उद्देश इस्लामवर आधारीत राष्ट्राची निर्मिती करणे हाच आहे. दहशतवादाच्या निर्मितीमध्ये ‘सामरीक कमतरता’ हे देखील एक कारण ठरू शकते. दहशतवाद्यांकडे एखाद्या राष्ट्राच्या लष्करासोबत लढण्याइतपत मनुष्यबळ व साधनांची उपलब्धता नसते. परिणामी ते छुप्या पध्दतीने शत्रू विरोधात हिंसक दहशतवादी कारवाया करतात. उदा:-काश्मिरमधील फुटीरतावाद्यांकडे भारतीय लष्करासोबत युध्द करण्याइतपत शस्त्रास्त्र किंवा मनुष्यबळ नाही म्हणून ते काश्मिरमध्ये छुप्या पध्दतीने दहशतवादी कारवाया करतात. हीच स्थिती श्रीलंकेतील लिट्टे (LTTE) या दहशतवादी संघटनेची आहे.

दहशतवादाच्या उदयाच्या कारणामध्ये अमेरिका व तिच्या मित्रराष्ट्रांची दादागिरी हे देखील एक महत्वपूर्ण कारण आहे. अमेरिकेने जवळपास सर्वच अरब राष्ट्रांवर आपल्या दडपशाहीचा वापर केला आहे. अमेरिकेचे आज २ लाखाहून अधिक सैन्य अरब राष्ट्रांमध्ये तैनात आहे. अमेरिकेचे मध्यपूर्वेतील हितसंबंध साध्य करण्यासाठी व आपली कूड तेलाची गरज स्वस्तात भागविण्यासाठी अमेरिकेची ही दडपशाही चलू आहे. म्हणूनच जागतिक पातळीवर अमेरिका विरुद्ध मुस्लिम राष्ट्रे असा संघर्ष पहावयास मिळतो. यानंतर फुटीरतावादी प्रवृत्तीदेखील दहशतवादाच्या प्रसारास कारणीभूत ठरतात असे दिसून येते. भारतात शीख धर्मीयांनी खलिस्तानची केलेली मागणी व त्यासाठी हिंसाचारी मार्गाचा केलेला अवलंब तसेच नागालँडमध्ये नागा जमातीने आपण भारताचा भाग नसल्याचे स्पष्ट करून भारतापासून पृथक राज्य निर्मितीसाठी चाललेला संघर्ष व रशियातील चेचन्या प्रांतातील संघर्ष हा फुटीरतावादातून स्वीकारलेल्या दहशतवादाची रूपे आहेत.

दहशतवादी समस्येवरील उपाययोजना :-

भारतामध्ये दहशतवादी समस्येला प्रतिबंध घालण्यासाठी वेळोवेळी वेगवेगळ्या उपाययोजना करण्यात आल्या त्यामध्ये TADA, POTA सारख्या दहशतवाद प्रतिबंधक कायद्याची निर्मिती करण्यात आली. परंतु या कायद्यातील त्रुटीमुळे आणि काही विवादास्पद कलमांच्या गैरवापरामुळे दोन्हीही कायदे रद्द करण्यात आले. त्यामुळे दहशतवाद प्रतिबंधक नवीन कायदा एवढा व्यापक असावा की ज्यामध्ये सध्या घडत असलेल्या देशविघातक कृत्यांचा त्यास समावेश व्हावा. यासाठी कठोर कायद्याची निर्मिती व त्याची अंमलबजावणी करणारी स्वतंत्र यंत्रणा निर्माण करण्यात यावी. दहशतवादाची समस्या आज गावपातळीवर पोहोचल्याने प्रत्येक जिल्हा पातळीवर एक दहशतवाद प्रतिबंधक पथकाची (ATS) निर्मिती करण्यात यावी.

आंतरराष्ट्रीय दहशतवादाला प्रतिबंध घालण्याचे सर्वात मोठे आव्हान आज जगासमोर आहे. त्यासाठी आंतरराष्ट्रीय समुदायाने एकत्रित येवून दहशतवादाला प्रोत्साहन देणाऱ्या, त्यांना प्रशिक्षण देणाऱ्या, तसेच त्यांना शास्त्रास्त्र व आर्थिक मदत देणाऱ्या राष्ट्रांवर कडक कारवाई करावी. त्यांच्यावर आर्थिक, व्यापारी निर्बंध घालावेत.

अधिकतर दहशतवादी संघटना आर्थिक बाबतीत अंमली पदार्थांच्या चोरट्या व्यापारावर अवलंबून आहेत. त्यामुळे या व्यापाराच्या पदार्थांच्या तस्करी विरोधी कायदा निर्माण करून त्याची योग्य व निःपक्षपाती यंत्रिंद्वारे अंमलबजावणी करावी. त्यासाठी जागतिक गुप्तहेर संघटनेचे जाळे निर्माण करावे.

सध्या अमेरिका विरुद्ध इस्लामिक राष्ट्रे अशी परिस्थिती निर्माण झाली आहे. त्यासाठी अमेरिका व तिच्या मित्रराष्ट्रांनी आपल्या परराष्ट्र धोरणाबाबत आत्मपरीक्षण करण्याची वेळ आली आहे. अमेरिकेने आपले अरबराष्ट्रातील आपले सैन्य तात्काळ काढून घ्यावे. त्यामुळे त्या-त्या राष्ट्रातील नागरीकांमध्ये अमेरिकेच्या साम्राज्यवादी धोरणाविषयीची भीती दूर होईल पर्यायाने ते दहशतवादाचा मार्ग अवलंबणार नाहीत.

उपरोक्त निवडक उपायांचा अवलंब केल्यास दहशतवादाच्या प्रसारास मोठ्या प्रमाणात आळा घालता येईल. परिणामी दहशतवादाची तीव्रता, दाहकता कमी करता येईल.

संदर्भ :-

१. उदगावकर, म.न. : एकविसाव्या शतकातील दहशतवाद : डायमंड प्रकाशन, पुणे-२००७
२. कोळवणाकर प्रकाश : नक्षलनामा : सुमेरू प्रकाशन : मुंबई-२००३
३. पुनीयानी राम : दहशतवाद म्हणजे...? मिथके आणि वास्तव : भाष्य प्रकाशन पुणे-२००८
४. पेप रॉबर्ट : डायंग टू विन : कॉनसेप्ट मिडीया सर्व्हिसेस प्रा.लि.पुणे-२००८
५. हुसेन मुझफ्फर : लादेन दहशतवाद आणि अफगाणिस्तान : चंद्रकला प्रकाशन पुणे-२००८
६. मानचन्द खण्डेला : आतंक का अर्थशास्त्र : अरीहंत पब्लिशिंग हाऊस जयपूर-२००२
७. मातापुरकर मो.गो. : दहशतवाद तुमच्या घरात : इंद्रायणी साहित्य प्रकाशन पुणे-२००२
८. लोकराज्य : डिसेंबर, २००८